

Dövényi Zoltán

Prinz Gyula Pécssett

Prológus

Prinz Gyula (1882–1973) több szempontból is sajátos helyet foglal el a hazai geográfia-
ában. Ezek közül nem a legfontosabb ugyan, de témánk miatt említést érdemel, hogy
professzorként ő tanított a legtöbb egyetemen, illetve egyetemi városban. 1918 márciusá-
ban lett egyetemi tanár a pozsonyi Erzsébet Tudományegyetemen. Mivel azonban a tria-
noni országcsönkítés következtében koronázó városunk az országhatáron kívülre került,
az egyetem ideiglenesen Budapesten folytatta működését, így Prinz Gyula is itt folytatta
professzori ténykedését. Az Erzsébet Tudományegyetem 1923-ban került Pécsre, s jött
vele Prinz professzor is. 1940 őszén újabb váltás, Pécsről átkerült Kolozsvárra. Itt alig me-
legedett meg, négy évvel később már Szegeden tanított, és innen ment nyugdíjba 1958-
ban, 76 évesen.¹

Így némi túlzással azt lehet mondani, hogy Prinz Gyula „körbetanította” a Kárpát-
medencét. Az érintett öt egyetemi város közötti vándorlásában azonban nem kalandvágya
hajtotta, hanem a történelem. Trianon miatt került Budapestre, majd Pécsre, a másod-
dik bécsi döntés állt Kolozsvárra történt áttelepülése mögött, Szegedre pedig azért kellett
mennie, mert a II. világháború végén ismét a románok lettek az urak a „kincses városban”.

Ebben a nagy vándorlásban a leghosszabb időt, 17 évet Pécssett töltött el, de csak
néhány évvel (13 év) volt rövidebb a szegedi periódus. A két időszakot azonban nem lehet
összehasonlítani: Prinz a pécsi évei alatt volt a csúcson, miközben Szeged már a leszálló
ágat jelentette, s már csak életkora miatt sem lehetett volna hasonló teljesítményt várni
tőle, mint ami pécsi munkásságát fémjelezte.

Jelen tanulmány elsődleges célja Prinz Gyula Pécssett töltött 17 évének néhány szem-
pont alapján történő bemutatása. Amire egyáltalán nem vállalkozunk, az a professzor tu-
dományos munkásságának bemutatása és értékelése. Erre már csak azért sem kerülhet sor,
mert Prinz hatalmas életműve nemcsak a geográfiát, hanem a földtudományok számos
más területét is átfogta, de legalábbis érintette.² Teljes joggal lehet őt az utolsó magyar
geopolihisztornak nevezni.³

Amikor Prinz Gyula 1923-ban Pécsre került, már 41 éves volt, így indokolt egy futó
pillantást vetni addigi pályafutására. Amivel érdemes indítani, hogy fiatal korától kezdve
tudatosan törekedett a földtudomány magas szintű művelésére. Visszaemlékezései szerint,
amikor elsőéves egyetemi hallgató korában professzora, Lóczy Lajos megkérdezte tőle,
hogyan akar lenni, azt válaszolta: „*A földrajz egyetemi tanára*”.⁴

¹ Godó 1999. 7–9.

² Prinz életművéről már készültek rövidebb értékelések, például DÖVÉNYI 2012; HAJDÚ 1980; HAJDÚ 2000; KRAJKÓ 1984; SOMOGYI 1984.

³ A nagyon találó kifejezés Szederkényi Tibortól származik (SZEDERKÉNYI 1984. 14.).

⁴ Godó 1999. 12.

Az ehhez vezető úton az első lépés az volt, amikor 1912-ben a Budapesti Magyar Királyi Állami Erzsébet Nőiskola Polgári Iskolai Tanítónőképző Intézet Földrajzi Tanszékének lett a vezetője. Két évvel később, 1914-ben már a Debreceni Magyar Királyi Tudományegyetem akkor felállított Földrajzi Tanszékén a professzori állásra a „*legesedéke-sebb jelölt*”,⁵ de végül nem vele töltötték be a státuszt.⁶ Így csak négy évvel később, 1918 tavaszán lett a földrajz egyetemi tanára, de már Pozsonyban.⁷

Prinz Gyula hamar a „mélyvízbe” került: 1918 decemberében a bölcsészkar prodékánna (mai szóhasználattal dékánhelyettség) választotta az 1918/19-es tanévre,⁸ néhány hónappal később, 1919 márciusában pedig már az 1919/20-as tanév dékánja lett.⁹ Ebben a minőségében javasolta, hogy a Pozsonyból Budapestre menekített bölcsészkart az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola helyiségeiben helyezték el ideiglenesen.¹⁰ Mivel néhány évvel korábban maga is itt tanított, ebben az elhelyezésben meg tudott egyezni a főiskolával. Ez a társbérlet az Erzsébet Tudományegyetem Pécsre kerüléséig tartott.

A pécsi évek

Prinz Gyula ugyan egy régi pécsi család leszármazottja volt, 1923 őszén azonban üres kézzel és egyedül, azaz munkatársak nélkül érkezett Pécsre. Az előbbi azt jelenti, hogy jól felszerelt pozsonyi intézetét nem hozhatta magával, ottani munkatársai pedig nem jöttek vele.¹¹ Így mindent teljesen újra kellett kezdenie.

Földrajzi Intézet és Szeminárium

Az oktatás elindításának elengedhetetlen feltétele volt a technikai keretek megteremtése, azaz megfelelő helyiségek (tantermek, szeminárium termek, laboratórium stb.) biztosítása. Pécsen azonban általános volt az egész egyetemen a szűkösség, szinte minden tanszék és intézet erre panaszkodott. A helyzet csak lassan javult, s érdemi változás csak 1934 után következett be, amikor az egész bölcsészkar új elhelyezést kapott.¹² Az egész probléma kapcsán azért érdemes megjegyezni, hogy a három vidéki egyetem közül Pécs végig

⁵ FODOR 2006. 715.

⁶ A nyertes Milleker Rezső (1887–1945) lett, amit elég nehéz indokolni. Éppen lehet azt mondani, hogy Prinz ekkor még csak 32 éves, ilyen fiatalon ne akarjon egyetemi tanár lenni. Igen, de Milleker ekkor még csak 27 éves! Ennél azonban sokkal fontosabb, hogy Prinz addigi tudományos eredményei összehasonlíthatatlanul jobbak voltak, mint vetélytársáé, mégis Millekert hozták ki nyertesnek. Ennélfogva az ügyben született döntés szakmaisága erősen megkérdőjelezhető.

⁷ PTE EL VIII.1.a. ETE tanácsulása, 1918. március 16., 19. pont. IV. Károly egyszerre nyolc egyetemi tanárt nevezett ki a bölcsészkarra, köztük Prinz Gyulát nyilvános rendes tanárrá.

⁸ PTE EL VIII.1.a. ETE tanácsulása, 1918. december 19., 1. pont.

⁹ PTE EL VIII.1.a. ETE tanácsulása, 1919. június 26., 1. pont.

¹⁰ PTE EL VIII.1.a. ETE tanácsulása, 1919. október 3.

¹¹ Prinz első tanársegéde Pozsonyban a nagy tehetségű Strömpl Gábor (1885–1945?) volt, akit 1920-ban, már Budapesten adjunktusnak is kineveztek. Még ebben az évben megvált azonban az egyetemről, és az Állami Térképészeti Intézet munkatársa lett. Utóda tanársegédként a szintén jó kvalitásokkal rendelkező Kerekes J. Zoltán lett (1893–1925), de 1922-ben ő is távozott az egyetemről (FODOR 2006. 640., 746.).

¹² FEDELES et al. 2011. 75.

mostohagyerek volt a két világháború között, Szeged, de még Debrecen is jóval nagyobb fejlesztési lehetőségekhez jutott.

Prinz kezdettől fogva állandó küzdelmet folytatott tanszéke, majd intézete elhelyezésének és felszereltségének javítása érdekében. Egyik feliratában például megjegyezte, hogy intézetében a bútorzat is olyan gyenge, hogy még fogházba se lenne való.¹³ Beadványai esetenként messze elrugaszkodtak a lehetőségektől, például egyszer azt kérte, hogy az egyetemi intézetek és a klinikák folytatólagos felszerelésére szánt 32 ezer pengő javadalom terhére ezen összegből 8800 pengőt a földrajzi intézet alapfelszerelésére fordítsanak.¹⁴ Máskor sikeresebb volt az akciója: az 1928. február 6-án kelt átiratában közölte a gazdasági hivatallal, hogy „a földrajzi intézet butorzata nem megfelelő, véglegesnek nem tekinthető silány tákolmány, miért is azoknak megfelelő pótlását és kijavítását kívánja.” Ennek annyi eredménye lett, hogy az intézet kapott 20 db új Thonet széket 240 pengő értékben.¹⁵ Később azonban már sokat javult a helyzet, és az 1930-as évek végére már volt egy kb. 2000 műből álló szakkönyvtár, valamint egy érdekes és ritka térképgyűjtemény. A könyvtárba ekkor 14 hazai és hat külföldi folyóirat járt.¹⁶

Nem kevés feladatot jelentett az oktatás megszervezése és a megfelelő oktatói gárda összeállítása. A két világháború között az oktatás elsősorban a professzorok feladata volt, ezt azonban egyedül aligha tudták volna elvégezni. Így Prinz Gyula már 1923-ban felvett egy tanársegédet Szabó Pál Zoltán¹⁷ személyében, akit távozása után, 1933 szeptemberében Homér Janka¹⁸ követett. A tanszéki, illetve intézeti munkát ún. díjtalan gyakornokok is segítették.

Nagy segítséget jelenthettek az oktatásban a magántanárok, akik habilitáció révén lehetőséget kaptak egy meghatározott témakörben egyetemi előadások tartására. Egy tanszék vagy intézet szakmai színvonalát jelentős mértékben meghatározta, hogy kiket sikerült megnyerni egyetemi magántanároknak. Ezen a téren a pécsi geográfia kimondottan jól indult, mivel Prinz Gyulának a tudományos élvonalból sikerült magántanárokat alkalmazni. Ezek közé tartozott Hézser Aurél (1887–1947) is, akit már 1923-ban magántanárnak habilitáltak emberföldrajzból. Mivel azonban 1932-ben a budapesti egyetemen is magántanár lett, 1935-ben Pécssett megszűnt a megbízása.¹⁹ 1938 tavaszán Wallner Ernő

¹³ DÖVÉNYI 2018. 144.

¹⁴ PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1926. szeptember 25., 29. pont.

¹⁵ PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1928. március 28., 15. pont.

¹⁶ SZABÓ 1940. 182.

¹⁷ Szabó Pál Zoltán (1901–1965) pécsi születésű geográfus, egyetemi tanulmányait még a budapesti egyetemen végezte (1919–1921), 1925-ben azonban már Prinznél doktorált, s Pécssett szerzett tanári oklevelet is (1930). 1932–1940 között magántanár a Földrajzi Intézetben. 1940-ben nem tartott Prinz Gyulával Kolozsvárra, hanem Pécssett az 1943-ban alapított Dunántúli Tudományos Intézet első igazgatója lett. (ALMANACH 2015. 95.)

¹⁸ A két világháború között még ritkaságszámba ment a magyar egyetemeken a női oktató, Homér Janka (1907–1987) ezek közé tartozott. Egyetemi tanulmányait Pécssett kezdte, diplomát azonban Budapesten szerzett. 1933 tavaszán Prinz Gyulánál doktorált egy unikális témából (Magyarország halászati földrajza). 1933–1940 között Pécssett, 1940–1944 között pedig Kolozsváron tanársegéd Prinz mellett. Szegedre már nem követte professzorát, 1947-ben a nagyhírű Békéstarhosi Zeneiskola tantestületének egyik alapító tagja lett. Ezt követően gimnáziumi tanárként dolgozott Sümegen, 1951–1958 között pedig a Kisfaludy Sándor Gimnázium igazgatója volt. Ezzel párhuzamosan 1951-ben alapító igazgatója volt a Batsányi János Gimnáziumnak Tapolcán (DÖVÉNYI 2022).

¹⁹ PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1936. február 19., 15. pont.

(1891–1982) habilitált gazdasági földrajzból,²⁰ ő azonban súlyosbodó szembetegsége miatt érdemben nem tudott bekapcsolódni az intézet munkájába.²¹

A bölcsészkar Prinz Gyula javaslatára 1925 nyarán kérte Lambrecht Kálmán (1889–1936) magántanári képesítését *Ősföldrajz* tárgy köréből, ami végül meg is történt.²² Lambrecht 1934-ben címzetes nyilvános rendkívüli tanár lett, s ugyanekkor Prinz javaslatára „*az életföldrajz és a tárgyi néprajz*” szakelőadó-jává is megválasztották.²³ 1936 elején bekövetkezett halála nagy veszteség volt a Földrajzi Intézetnek is.

A kitűnő geológus, Telegdi Róth Károly (1886–1955) szintén korán, még 1926-ban lett magántanár *Földtörténet* tárgy köréből.²⁴ Az ő működése sem tudott azonban kiteljesedni Pécsen, mivel rövidesen Debrecenben lett egyetemi tanár. A későbbiek során 1932-ben Szabó Pál Zoltán *Magyarország földrajza*,²⁵ 1940-ben pedig Simor Ferenc *Éghajlattan* tárgy köréből habilitált.²⁶

Akiről a magántanárok közül külön is szólni kell, az báró Fejérváry Géza Gyula (1894–1932).²⁷ A tüneményes tehetségű zoológust és paleontológust Prinz Gyula már 1924-ben, 30 éves korában habilitáltatta *A zoogeographia paleontologiai és bionómiai megvilágításban* tárgy körében.²⁸ Néhány évvel később a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium az egyetemen Állattani Tanszékot hozott létre. Mivel Pécsen ekkor még nem volt természettudományi kar, a tanszék a bölcsészkarhoz tartozott. A kar egyhangúlag úgy döntött, hogy a tanszékre Fejérváry Gézát hívja meg.²⁹ Egyúttal nyilvános rendkívüli egyetemi tanári kinevezést is kapott. A jól induló történet azonban tragikus véget ért, mert a tudós 1932 júniusában egy műtéti szövődmény következtében 38 éves korában elhunyt.

Amennyire tudjuk, Prinz Gyula egy meglehetősen távolságtartó személyiség volt, Fejérváry Gézával azonban kimondottan jó kapcsolatban állt, igyekezett egyengetni az útját az egyetemen is. Még a temetés szervezését is vállalta,³⁰ az egyik pécsi újságban pedig egy bensőséges nekrológban búcsúzott tőle.³¹

20 PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1938. április 27., 22. pont.

21 HAJDÚ 2003. 61.

22 A történet azonban nem volt ennyire egyszerű. A kar ugyan maximálisan támogatta a kitűnő tudóst, a Magyarhoni Földtani Társulat azonban értesülve a tervezett magántanári képesítésről, beadvánnyal fordult a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez, és felhívta a figyelmét arra, hogy „*Lambrecht dr.-t az MFT Választmánya a kommunizmus alatt tanúsított magatartása miatt kizárta az egyesület tagjai közül*”, s kérte ennek figyelembevételét a megerősítés előtt. A miniszter a beadványt leküldte a karra, ahol Prinz Gyula továbbra is fenntartotta a javaslatát, mivel Lambrecht Kálmánt még 1920-ban teljes mértékben igazolták (PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1925. június 27., 17. pont).

23 PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1934. szeptember 26., 17. pont.

24 PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1925. december 19., 18. pont.

25 PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1932. június 24., 28. pont.

26 PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1940. május 29., 159. pont.

27 A tudós báró Fejérváry Géza (1833–1914), Magyarország miniszterelnökének (1905–1906) unokája volt.

28 PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1924. június 25., 14. pont.

29 PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1929. december 19., 14. pont.

30 PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1932. június 3. A bárói cím a tudós esetében már nem sokat ért, mivel vagyonnal már nem járt együtt. Éppen vagyontalanságára és az özvegyi nyugdíj csekélységére tekintettel az egyetem vállalta a temetési költséget, és az özvegynek temetkezési segítyt folyósított. Ezen túlmenően Prinz Gyula javaslatára az egyetem 300 pengővel támogatta Fejérváry Géza kéziratban maradt angol nyelvű munkájának kiadását.

31 Bucsú Fejérváry Gézától. *Pécsi Napló*, 1932. június 9. 3.

A továbbiakban érdemes egy hosszabb pillantást vetni arra is, hogy milyen előadásokat hirdettek meg a Földrajzi Intézetben. Példaként egy-egy tanévet, illetve szemesztert mutatunk be az 1920-as és az 1930-as évekből.

1927/28-as tanév, zárójelben a heti óraszámmal:³²

Prinz Gyula	Európa természeti földrajza (4)
	Földrajzi kutatás és irodalom története. Szeminárium (1)
	Földrajzi gyakorlatok (2)
	Bevezetés a földrajzi kutatásokba (2)
	Magyarország felszínrajzának középiskolai tanítási módszere (2)
Hézsér Aurél	A közlekedés földrajza, különös tekintettel Magyarországra. Gyakorlatokkal (2)
	Klimatológia (2)
Lambrecht Kálmán	Ösföldrajz (2)
	Az ösföldrajz rendszertani alapjai (2)
Telegdi Róth Károly	Történeti földtan (3)
Fejérváry Géza	Állatrendszertan (2)
	Általános paleontológia (1)
	Bionómia (1)

Tíz évvel később, az 1937/38-as tanév első félévében az alábbi előadások kerültek meghirdetésre:³³

Prinz Gyula	Politikai földrajz (4)
	Földrajzi szeminárium (1)
	Térképtani gyakorlat (2)
	Bevezetés az önálló földrajzi búvárkodásba (2)
Szabó Pál Zoltán	Magyarország geopolitikája, II. rész (2)
	Pécs és környékének földrajza (1)
Gebhardt Antal	Állatföldrajz: A szárazföldi állatok elterjedése (2)
	A szárazföldi állatok élethelyei (1)
Koch Nándor	Tengertan, II. rész: A tenger fizikája (2)

Ami a leginkább feltűnő, hogy az oktatói gárda egy évtized alatt szinte teljesen kicserélődött – és nem előnyére. A korábbiak közül egyedül Prinz maradt, a magántanárok közül Lambrecht és Fejérváry meghaltak, Hézsér a budapesti, Telegdi Róth pedig a debreceni egyetemet erősítette. Azok, akik a nyomukba léptek, viszont már nem tartoztak a szakmai élvonalba.

³² A magyar egyetemeken hirdetett földrajzi előadások az 1927/28-as tanévben (PTE Egyetemtörténeti Gyűjtemény, Prinz Gyula iratanyaga).

³³ TANREND 1937. 48–49.

A Földrajzi Intézet nem tartozott az egyetem nagyobb szervezeti egységei közé, tagjainak száma az 1930-as évek végén 50 körül mozgott,³⁴ így évfolyamonként 10–12 hallgatóval lehet számolni. Az intézetben doktori szigorlatot is lehetett tenni, s a doktori disszertációk a Prinz Gyula által 1926-ban indított, *Geographia Pannonica* címet viselő könyvsorozatban jelentek meg. A szerzőknek ez nem került pénzbe, mert a kiadás költségeit a professzor kerítette elő különböző forrásokból. A sorozat 1941-ben Prinz Kolozsvárra kerülésével megszűnt, de addig 44 kiadvány kapott helyet benne.³⁵

A hallgatói létszám és a megjelent doktori munkák alapján azt lehet feltételezni, hogy nagyjából minden hetedik-nyolcadik végzett hallgató doktorált is. Ez kétségkívül tisztes érték, ennek ellenére az egykori Prinz-tanítványok közül megítélésem szerint senki sem került be a magyar geográfia igazi élvonalába. Ennek persze sok oka lehetett, de erre most nem térnék ki.

Amivel viszont egyedülálló a Prinz-intézet, hogy egykori hallgatói közül két Kossuth-díjas költő is kikerült. Takáts Gyula (1911–2008) 1929–1934 között volt az Erzsébet Tudományegyetem hallgatója, történelem–földrajz szakon végzett, és Prinznél doktorált a somogyi Nagyberekéről írt disszertációjával. A másik költő egy kimondottan nagy név: Weöres Sándor (1913–1989), aki szinte körbetanulta az egyetemet. 1933 őszén a jogi karra iratkozott be, majd a bölcsészkarra, ahol történelmet és földrajzt tanult, végül azonban filozófia–esztétika szakon szerzett diplomát. Ő is doktorált, de nem földrajzból. Prinz Gyulát azonban megőrizte emlékezetében, mert évtizedekkel később egy hallgatótársának az alábbi dedikációval adta át egyik művét:

„Nagy Emmának a Prinz Gyula órák emlékére

Weöres Sándor

Pécs, 1979. III. 9ⁿ³⁶

Prinz Gyula mint egyetemi vezető

Prinz Gyula egyetemi pályafutását áttekintve eléggé egyértelmű, hogy nem elégedett meg az „egyszerű” egyetemi tanári beosztással, hanem voltak vezetői ambíciói is. Így nem meglepő, hogy már az Erzsébet Tudományegyetem pozsonyi időszakában volt prodékán és dékán is – ráadásul a legnehezebb években.

Pécsre kerülve már néhány év elteltével, 1926-ban megpályázta a bölcsészkar dékáni posztját az 1926/27-es tanévre vonatkozóan. A dékánság iránt meglepően nagy volt az érdeklődés, négyen is aspiráltak rá. A titkos szavazás első fordulójában Prinz Gyula négy, míg Hodinka Antal (1864–1946), Thienemann Tivadar (1890–1985, a hivatalban levő dékán) és Birkás Géza (1879–1951) egyaránt kettő-kettő szavazatot kapott. Mivel senki sem szerzett általános szavazattöbbséget, megismételték a szavazást, ezúttal már csak három pályázóval. Prinz ismét a legtöbb szavazatot kapta (ötöt), Hodinka Antal három, illetve Thienemann Tivadar két szavazatával szemben. Ez sem volt elég azonban a győze-

³⁴ SZABÓ 1940.

³⁵ A sorozat *Geographia Pannonica Nova* címen 2007-ben újraindult a jogutód intézet, a Pécsi Tudományegyetem Földrajzi Intézetének kiadásában.

³⁶ WEÖRES Sándor: *Áthallások*. Budapest, 1976. PTE Egyetemtörténeti Gyűjtemény, ET 612.

lemhez, jött a harmadik forduló, már csak két jelölttel. Az eredmény: Prinz öt, Hodinka négy szavazat. Mivel ekkor sem volt meg az általános szavazattöbbség, a dékánválasztás joga átszállt az egyetemi tanácsra. Itt öten szavaztak, s valamennyi voksot Hodinka Antal kapta, így ő lett a bölcsészkar dékánja az 1926/27-es tanévben.³⁷

A kudarc után Prinz Gyula éveken keresztül nem próbálkozott egyetemi vezetői pozíció megszerzésével. Ezen a téren az 1930-as évek elején történt változás, amikor ismét célba vette a dékáni széket. Ezúttal sikerrel, mert a kar az 1933/34-es tanévre dékánválasztotta. Munkájával meg lehetett elégedve, mert ő lett a következő tanévben is a bölcsészkar dékán.³⁸ Ebben az időben kapott egy fontos, az egyetemről független megbízást is: a vallás- és közoktatásügyi miniszter az 1932/33-as tanévtől számítandó öt éves időszak hátralevő részére kinevezte a pécsi állami Középiskolai Tanárvizsgáló Bizottság elnökévé.³⁹

Prinz Gyula életének legsikeresebb éve bizonyára 1935 volt: ez év tavaszán a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja lett,⁴⁰ Pécssett pedig az egyetem rektorává választották. 1935. június 15-én a négy kar által kiküldött 16 elektor egyhangúlag választotta Prinz Gyulát rektorrá. Az eseményről részletesen beszámolt a helyi sajtó, ismertették az új rektor tudományos munkásságát és megkérdezték terveiről is.⁴¹ Prinz Gyula rektori munkája azonban csak néhány hónappal később, az 1935. október 7-én tartott tanévnyitó után kezdődött, amikor beiktatták az új egyetemi tanácsot, élén a rektorral. Az ilyenkor szokásos rektori székfoglaló előadást Prinz egy politikai földrajzi témáról, az államterületről tartotta. Ezzel azonban még nem ért véget a nap, mivel este az egyetemi ifjúság felvonult és tisztelgett az új rektor előtt. És még az is belefért a napba, hogy a rektor ünnepi teát adott az egyetemi aulában, ahol „*díszes vendégkoszorú*” jelent meg.⁴²

A rektorság éve különösebb nehézségek nélkül telt el, a kisebb problémákat Prinz meg tudta oldani. Esetenként úgy is, hogy nem éppen rektornak való feladatokat is magára vállalt. Ilyen volt például az egyetem folyóirata, a *Pannonia* szerkesztői feladatainak átvétele,⁴³ vagy a Keszthelyen nyaranta megrendezésre kerülő Nyári Egyetem megszervezése és irányítása.⁴⁴ Az egyetem tanévzáró ünnepi közgyűlése 1936. május 28-án volt, ahol Prinz Gyula előadásában egy településföldrajzi témát bontott ki, ez pedig az egyetemi város volt. Ebben kifejtette, hogy az egyetem a leghatékonyabb „*városfejlesztő energiatényezők*” közé tartozik, és ez a legszembetűnőbbben a kis egyetemi városokban mutatkozik meg, mint például Freiburg, Göttingen, Oxford, Cambridge vagy Uppsala esetében. Ezek „*az*

37 PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1926. június 16., 12. pont. Az eredmény meglepőnek tűnik, ezért érdemes egy kicsit a színpalak mögé nézni. A szavazók közül ketten a bölcsészkarról kerültek ki, s szinte biztosra lehetett venni, hogy egyikük sem fog Prinzre szavazni. Thienemann Tivadar szeretett volna ismét dékán lenni, s ez jelentős részben Prinz fellépése miatt nem sikerült. Weszely Ödön (1864–1935) prodékánnak pedig éppen ebben az időben volt egy elmérgesedett vitája Prinz Gyulával, így tőle sem lehetett szavazatot várni Prinz dékánsága érdekében. Az összeférhetetlenség mai fogalmai alapján a két ügy mindenesetre számos kérdést vet fel.

38 FEDELES et al. 2011. 78.

39 PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1935. április 30., 4. pont.

40 Ezzel Teleki Pál (1879–1941) és Cholnoky Jenő (1870–1950) után Prinz Gyula lett a harmadik geográfus az MTA tagjai között. A két világháború között valóban ők voltak a leginkább méltóak az akadémiai tagságra.

41 *Dunántúl*, 1935. június 16. 3.; *Pécsi Napló*, 1935. június 16. 3–4.

42 *Dunántúl*, 1935. október 8. 3–4.; *Pécsi Napló*, 1935. október 8. 4–5.

43 PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1935. december 19., 5. pont.

44 PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1936. május 27., 13. pont.

egyetem hiányában jelentéktelen, szinte névtelen városkák lennének.” Természetesen Pécs is a kis egyetemi városok közé tartozott, de több sajátos vonással is rendelkezett. Prinz szerint *„kis város csak úgy lehet igazán egyetemi város, ha tökéletesen összeolvad és egynek érzi magát egyetemével. Ezért Pécs város közönségének az egyetemmel kötött házasságában nagyon kell szeretnie az egyetemet, ha egyetemi város akar maradni.”*⁴⁵ Az akkori rendszernek megfelelően a következő, 1936/37-es tanévben Prinz Gyula prorektorként vett részt az egyetem vezetésében. Ezt megelőzően, még 1936 augusztusában Horthy Miklós kormányzó Prinz Gyulának *„az egyetemi oktatás és a tudományos irodalom művelése terén szerzett kiváló érdemei elismerésül a Magyar Érdemrend középkeresztjét”* adományozta. Az érdemkeresztet a rektor adta át a kitüntetettnek.⁴⁶

Afférok és konfliktusok

Talán meglepő, hogy egy nemzetközileg is jegyzett tudós, nagyhírű egyetemi tanár, az MTA tagja esetében személyiségének erről az oldaláról is szót ejtünk. A tudomány azonban nem a Grál-lovagok gyülekezete, sokféle egyéniség léphet tudományos pályára, és a tudományos eredmények értékéből semmit sem von le, ha azt éppen egy esendő ember érte el. Nem véletlen, hogy a tudománytörténet ilyen esetekkel van tele.

Prinz Gyula karakterének egyik jellemző vonása volt, hogy valós vagy vélt igazsága mellett mindig nyíltan kiállt, és ezzel többször keveredett vitába, konfliktusba professzortársaival, az egyetem vezetőivel vagy éppen a kultuszminiszterrel. Alig kezdte meg a munkát Pécsen, amikor az egyetemi tanács elé került egy olyan információ, miszerint Prinz Gyula 1923. október 30-án *„a Nádor szálló egyik éttermében idegenek előtt nagy hangon, meg nem engedhető módon tette bírálat tárgyává az egyetem Rectorának és a bölcsészettudományi kar dékánjának hivatali működését.”*⁴⁷ Az ügrről tájékoztatást kértek Prinztől, aki azt válaszolta, hogy a vádakra csak akkor tud válaszolni, ha azokat a rektor konkrét formában közli. Ez nem történt meg és végül elaludt az ügy.

Még 1923 novemberében tárgyalta az egyetemi tanács az épülő professzori lakások elosztási elveit. A 12 lakásra jóval több igény érkezett, ami eleve megnehezítette a dolgot. Prinz Gyula öt családtaggal egy négyszobás lakásra tartott igényt, miként a rektor (Nagy József (1885–1976, később Halasy-Nagy József) és a bölcsészkar dékán (Weszely Ödön). Az utóbbi javasolta, hogy a lakáshoz juttatott tanárok majd az acienntas (rangidősség) elve alapján választhassanak az adott lakáskategóriában. Ezzel a rektor is egyetértett, de azután a bölcsészkar prodeán (Thienemann Tivadar) javaslatára a rektort tették az első helyre, Prinz Gyula pedig másodikként választhatott a négyszobás lakások között.⁴⁸

Prinz természetesen nem hagyta szó nélkül ezt a tanácsi döntést és már 1924. január 12-én levélben tiltakozott ellene. Szóvá tette, hogy *„a Tanács az ilyen kizárólag családjainkat érdeklő ügyben is az idősebb professzor családját háttérbe tolja az egyetem küzdelmeiben*

⁴⁵ PRINZ 1936. 89–95.

⁴⁶ PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1936. szeptember 30., 1. pont.

⁴⁷ PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1923. november 27., 28. pont.

⁴⁸ PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1923. december 19., 5. pont. Úgy gondoljuk, hogy Thienemann javaslata valószínűleg Prinz ellen irányult, de az sem kizárt, hogy így akart „piros pontot” szerezni az ugyan-csak bölcsész rektornál. Az egyértelmű volt, hogy a rangidősség elve Prinznek kedvez, mivel ő 1918-ban lett egyetemi tanár, a rektor pedig csak 1921-ben.

részt nem vett fiatalabb professzor családjá mögé.” Ezzel szerinte a rektor megsértette a „pozsonyi” hagyományt, ami többek között azt jelentette, hogy *„nem ismertünk hivatali állás révén szerzett anyagi előnyt.”*⁴⁹

A tanács visszautasította a *„levélben foglalt valótlan ténybeli állításokat,”* s felszólította Prinz Gyulát, hogy tíz napon belül rendezze az ügyet.⁵⁰ Prinz még fegyelmi eljárást is kért maga ellen, de miután a rektorral megbeszélte a történeteket, oda nyilatkozott, hogy a lakáselosztás ügyében *„rosszul lett informálva, s így beismeri tévedését.”* Ezt követően a rektor javaslatára a tanács ad acta tette az ügyet, és a fegyelmi eljárás sem indult meg.⁵¹

Prinz professzor a következő évben, 1925-ben is adott munkát az egyetemi tanácsnak, méghozzá egy újságcikkével kapcsolatban.⁵² *A négy szobor* című írás P. Gy. aláírással jelent meg, de nem volt nehéz kitalálni, hogy ki rejtőzik a monogram mögött.⁵³ Mai szemmel nézve azt mondhatjuk, hogy Prinz teljesen feleslegesen kötött bele a négy szobor felállítási körülményeibe. Így viszont egyetemi ügy lett a dologból, és Prinz kifogásolhatta a tanácsülési jegyzőkönyv egyik rá vonatkozó megállapítását. Ebben igaza is volt, mert egy telefonos elhallás miatt nem a megfelelő szöveg került a jegyzőkönyvbe. Ezen azonban végül nem változtattak.⁵⁴

1926 nyarán még volt egy kisebb pengeváltás Prinz és az egyik bölcsészkar professzortársa, Weszely Ödön között,⁵⁵ az igazán nagy botrány azonban ez év őszén tört ki, amikor Prinz Gyula magával a kultuszminiszterrel, Klebelsberg Kunóval (1875–1932) került szembe. A történet még 1926 tavaszán kezdődött, amikor a Pázmány Péter Tudományegyetem Orvostudományi Kara pályázatot írt ki a II. számú Sebészeti Tanszék egyetemi tanári állásának betöltésére. Heten jelentkeztek, a kar közülük négyet alkalmasnak tartott, hármat viszont nem. Az utóbbiak között volt Ádám Lajos (1879–1946) magántanár is, akit azonban a kultuszminiszter mégis kinevezett egyetemi tanárnak a sebtében létrehozott III. számú Sebészeti Tanszékre.⁵⁶ Az orvosi kar hosszú levélben tiltakozott a kinevezés ellen, az egyetemi ifúság lázongott, Klebelsberg azonban erre ügyet sem vetett, maradt a kinevezés.

Az egész történet természetesen nem arról szólt, hogy egy alkalmatlan embert kineveznek egyetemi tanárnak, ilyen előtte is volt, meg utána is. A lényeg az egyetemi autonómia kérdése, illetve a hatalom és az egyetemi autonómia viszonya volt. A budapesti

⁴⁹ PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1924. január 30., 15. pont.

⁵⁰ PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1924. január 30., 15. pont. Bizonyára nem véletlen, hogy a levélben Prinz végig pozsonyi és nem pécsi egyetemről beszél.

⁵¹ PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1924. február 27., 9. pont.

⁵² Prinz Gyula főleg az 1920-as években rendszeresen jelentetett meg írásokat a két pécsi napilapban (*Dunántúl*, illetve *Pécsi Napló*). Ezek egy része szakmai kérdésekről szólt, például Pécs vízellátási problémáinak megoldásáról (*Dunántúl*, 1925. március 21. 2., március 28. 2., április 21. 4.), vagy a Pécs környéki vasúthálózat közlekedésföldrajzi kritikájáról (*Pécsi Napló*, 1925. december 10. 1.). Az 1929–33-as gazdasági világválság idején több írásában foglalkozott társadalmi problémákkal, például a család jövőjével (*Pécsi Napló*, 1932. július 3. 1.), vagy a munkanélküli diplomásokkal (*Pécsi Napló*, 1932. július 10. 1.).

⁵³ *Dunántúl*, 1925. május 30.

⁵⁴ PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1925. október 28., 10. pont. Az esetről részletesebben lásd: POLYÁK 2021.

⁵⁵ PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1926. június 16., 33. pont.

⁵⁶ A II. számú Sebészeti Tanszék/Klinika professzori állását Bakay Lajos (1880–1959) nyerte el, aki addig Pécssett volt egyetemi tanár, az 1925/26-os tanévben pedig a rektori tisztelet is betöltötte.

orvosi kar egyértelműen megfogalmazta, hogy „a kinevezés nyilvánvalóan sértő az egyetem autonómiájára.”⁵⁷ Az ügyet az újságok is felkapták, és Prinz ehhez kapcsolódva jelentette meg véleményét a *Pécsi Napló* két számában.

Prinz számára az egyetemi autonómia alapvető jelentőségű tényező volt, „az autonómia az egyetem legnagyobb értékű tulajdona, természetes, hogy minden erejével védi is.”⁵⁸ Elvi álláspontjaként fogalmazta meg, „hogy minden tanszék betöltésénél a kezdeményezés joga kizárólag az egyetemé.” Szerinte pályázat helyett meghívással kell betölteni a megüresedett helyeket, mert ebbe a kormányzat indoklás nélkül nem avatkozhat bele. A szervezeti szabályzat feljogosítja az egyetemet arra, hogy üres tanszékeit meghívás útján töltsse be.⁵⁹ Meglátása szerint „gróf Klebelsberg Kunó, az új magyar kultúra megépítője, (...) a kormánynak lehetőleg mindenre kiterjedő jogokat, mindenhatóságot követel. Az ő ténykedéséből az következik, hogy az egyetemnek csak véleményezési jogát ismeri el.”⁶⁰ Prinz álláspontja szerint azonban az „egyetemi autonómia olyan kulturális kincs, melyet megcsorbítani engedni nem szabad.”⁶¹

Érdekes módon a botrány nem az első, hanem a második cikk megjelenése után tört ki, akkor sem véletlenül. 1926. október 29-i keltezéssel levél érkezett Tóth Lajos (1856–1926) államtitkártól, amelyben Prinz tanár eljárását „kvalifikálhatatlan támadásnak” minősítette a miniszter személye ellen, s kérdezte, hogy milyen lépéseket kíván tenni az egyetem a támadással szemben.⁶²

Erre reagálva a Pécsen működő három kar dékánja kérte az egyetemi tanács rendkívüli ülésének összehívását, ami 1926. november 5-én meg is történt. Az egyetlen napirendi pont Prinz két cikke volt, amelyekben támadást intézett a vallás- és közoktatásügyi miniszter ellen.⁶³ Az ülés elején Gyomlay Gyula (1861–1942) rektor kifejezte reményét, hogy a tanács olyan határozatot fog hozni, amely „meg fog felelni annak az őszinte tiszteletnek, mondhatnám kegyeletnek és mélységes hálaérzetnek is, amellyel közoktatásügyünk mostani vezetőjének, egyetemünk újjá alapítójának, honoris causa doktorának s mindenkor nagylelkű pártfogójának valamennyien tartozunk.”⁶⁴

57 HUNG PTE Orvosi Karának tanácsulése, 1926. szeptember 7., 5. pont.

58 PRINZ Gyula: Az egyetemi autonómia. *Pécsi Napló*, 1926. október 28. 1.

59 Erre jó példa Fejérváry Géza meghívása az Állattani Tanszékre.

60 PRINZ Gyula: Az egyetemi autonómia. *Pécsi Napló*, 1926. október 28. 1.

61 PRINZ (így!) Gyula: Az Ádám-ügy. *Pécsi Napló*, 1926. szeptember 24. 1.

62 PTE EL VIII.101.a. ETE rendkívüli tanácsulése, 1926. november 5.

63 PTE EL VIII.101.a. ETE rendkívüli tanácsulése, 1926. november 5. A két írást elolvasva nem tűnik úgy, mintha Prinz támadást intézett volna a miniszter ellen. Inkább arról volt szó, hogy Prinz nem értett egyet Klebelsberg egyik döntésével. Ezen az alapon viszont nem lehetett volna eljárást indítani ellene, ezért használták a „támadást intézett” megfogalmazást. Az államtitkár keménykedésében az is szerepet játszhatott, hogy a Prinz elleni eljárással akarták elejét venni az Ádám-ügyben hozott miniszteri döntés további kritizálásának. Durvábban fogalmazva, ez egy megfélemlítési akció volt. Prinz egyébként egyértelműen rögzítette is, hogy első írásában nem támadta meg a minisztert: „Személyében (...) az ebben az ügyben elintézőként szereplő Klebelsberg minisztert nem kárhoztattam, nem támadtam meg. A szereplő személyek elvi álláspontjait kivétel nélkül tiszteltem s másról, mint elvi álláspontokról, említést sem tettem.” PRINZ Gyula: Az egyetemi autonómia. *Pécsi Napló*, 1926. október 28. 1.

64 PTE EL VIII.101.a. ETE rendkívüli tanácsulése, 1926. november 5. Kérdéses, vajon szükséges volt-e egy ennnyire szervilis állásfoglalás.

Ezt követően felolvasták Prinz Klebelsberghez intézett levelét, amelyben mélységes sajnálatát fejezte ki a miniszternek cikke megírásáért. A tanácshoz intézett beadványában ezt írta:

*„tanszékelem az én eszmei szabadságomat nem korlátozhatja. Akkor azonban, amikor egyetememet véleményeim szabad kifejezéseivel kapcsolatban károsodás érheti, függetlenségemet saját akaratomból egyetememnek készségesen felajánlom. A tanács a döntését úgy hozza meg, ahogy egyetemünk érdekei szempontjából a leghelyesebbnek látja. Én ezt az elhatározást tisztelettel tudomásul fogom venni, mert azt az ódiumot, hogy gondolataim szabad kifejtésével élve az egyetemnek közvetve is károsodást okoztam, elviselni hajlandó nem vagyok.”*⁶⁵

A tanács határozatában elhatárolódott Prinz Gyulától, és ezt több pontban, jó hosszasan meg is indokolta.⁶⁶ A miniszter teljes meglepéssel vette tudomásul a határozatot. Válaszlevelében jókora csúsztatások is voltak, például amikor azt írta, hogy Prinz tanár *„elvi álláspontja tárgyilagos védelme helyett személyem ellen követett el támadást, amely támadás megtorlását nem kívánom, s ezért Prinz tanár ellen a Tanács által javasolt fegyelmi eljárást megelőző vizsgálat megindításától ez alkalommal eltekintek.”* A tanács ezért *„őszintén átérzett meleg köszönetet mondott”* és eltekintett a fegyelmi eljárás megindításától.⁶⁷

A történet zárásaként érdemes idézni Prinz gondolatait második írása végéről:

*„Ugy látszik, a centralizáció mindenütt folyik és magával ránt, megsemmisít minden autonóm szabadságot. Eltűnik a vármegye, a szabad város, s végül az autonóm egyetem is. Én attól félek, hogy ezzel eltűnik minden független gondolat és az utolsó szabad polgár. Uniformisba bujtnak valamennyiünket, s a világ nagy gépezetekre oszlik, melyekben néma kerekek és csavarok leszünk.”*⁶⁸

Némi változást hozott Prinz és az egyetem kapcsolatában, hogy a professzor 1930 tavaszán visszaadta az addig bérelt lakását. Ezt azzal indokolta, hogy gyermekeinek külföldi, majd budapesti iskoláztatása miatt erre a pécsi lakásra nincs szüksége.⁶⁹ Ezt a beadványt valamivel később kiegészítette és módosította. Kifejtette, hogy ő nem hagyja el az egyetem székhelyét. Budapesten mindig is volt lakása, amiről a budapesti telefonkönyvekből meg lehet győződni. A pécsi lakást anyagi okokból kénytelen feladni, de továbbra is bérelni fog Pécssett egy kisebb és olcsóbb lakást. A beadványt így zárta: *„nem óhajtok olyan színben tűnni fel, mintha különösebben elvágyakoznám egyetemem székhelyéről. Hiszen elsőként költöztem 1918-ban Pozsonyba, azt utolsóként hagytam el, s az elsők között voltam a Pécsre költözők között is.”*⁷⁰

⁶⁵ PTE EL VIII.101.a. ETE rendkívüli tanácsulése, 1926. november 5.

⁶⁶ PTE EL VIII.101.a. ETE rendkívüli tanácsulése, 1926. november 5.

⁶⁷ PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1926. november 24., 12. pont. Jó lenne persze azt is tudni, hogy miért nevezett ki Klebelsberg olyan személyt egyetemi tanárnak, akivel szemben az egyetem szakmai kifogásokat sorakoztatott fel és tiltakozott is a kinevezés ellen. A kérdés bizonyára nem magyarázható pusztán a hatalmi arroganciával.

⁶⁸ *Pécsi Napló*, 1926. október 28. 1. Úgy vélem, Prinz sejtése igaznak bizonyult.

⁶⁹ PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1930. február 26., 25. pont.

⁷⁰ PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1930. március 27. 10. pont. Az már egy másik kérdés, hogy ténylegesen mennyi időt töltött Pécssett. A kortárs Fodor Ferenc szerint *„Csak pár évet lakott Pécssett, azután ismét visszaköltözött Budapestre, s csak előadásai megtartására utazgatott le az egyetemre. Ez nem vált javára intézetének és a tanítványok nevelésének.”* (FODOR 2006. 715.) Valami lehetett a dologban, mert 1931 tavaszán a kultusz-

Ezt követően Prinz Gyulának volt egy nagyon jó korszaka Pécsen, amikor nagyon intenzíven bekapcsolódott az egyetemi vezetésbe. De hátra volt még a feketeleves! Ez konkrétan rektori működésének pénzügyi felülvizsgálatához kötődött. Az ezt áttekintő számvizsgáló bizottság ugyanis több, Prinz rektor által kifizetett vagy utalványozott összeget nem talált szabályosnak, vagy legalábbis határesetnek látta. Összességében közel hatezer pengőről volt szó, ami azért nem volt csekély összeg.⁷¹ Prinz természetesen elkérte betekintésre a bizottság jelentését és az ezzel kapcsolatos összes iratot, majd ezzel kezdetét vette egy közel egyéves huzavona a kifizetések jogosságát illetően.⁷² Ezalatt Prinz Gyula prorektorként ott volt az egyetem vezetésében!

A vita váltakozó sikerrel zajlott, volt olyan kifizetés, amit az egyetem végül elfogadott. Ilyen volt a már említett európai tanulmányút. Prinz ezt a következőkkel indokolta:

*„Rectori évem előtt 22 évig nem volt módomban nagyobb tanulmányutat tennem, pedig a földrajz tanára szükségképpen ellaposodik és előadásában elsekélyesül a táj-szemléletnek évtizedeken tartó elmaradása által. Meg voltam győződve arról, hogy nem cselekszem az egyetem akarata ellen, ha a maradványösszeget nem lámpára, zászlóra, templomra, hanem arra fordítom, hogy bejárom autón Középeurópa nagy részét, meglátogatom Innsbruck, Zürich, Bern, Basel, Párizs, Nancy, Freiburg, Tübingen, Würzburg és München egyetemeit és újra felveszem régi baráti és kollegiális kapcsolataimat, melyeket az anyagiak hiánya miatt kénytelen voltam elhanyagolni.”*⁷³

Ezt a tételt végül nem követelte az egyetem, másokat viszont igen. Prinz időközben néhány ezer pengőt visszafizetett, de 1936 decemberében az egyetem még mindig közel 1800 pengőt követelt tőle. Ez később felment 1932 pengő 80 fillérre, amit 1937. június 15-ig kellett volna visszafizetnie. Mivel ez nem történt meg, az egyetem jelentette az ügyet a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumnak és egyben felhatalmazást kért, hogy a követelést köztörvényi úton érvényesíthesse, valamint megtehesse a fegyelmi eljárás megindítását megelőző lépéseket. A minisztériumi határozatig intézkedtek, hogy a követelt összeg erejéig a Prinznek járó illetményt tartsák vissza.⁷⁴

miniszter – még Klebelsberg – felszólította az egyetem négy professzorát – köztük Prinz Gyulát is –, hogy legkésőbb a jövő tanév elejével állandó lakhelyüket Pécsre helyezték át, mert ellenkező esetben kénytelen lesz további lépéseket megtenni (PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1931. április 29., 2. pont).

⁷¹ A korabeli nóta szerint „Havi kétszáz pengő fixszel ma egy ember könnyen viccel.”

⁷² A két világháború között a rektorok részesedtek az egyetem különböző bevételeiből. Mivel azonban nem volt minden egyértelműen szabályozva, a rektor egyes pénzfelvételeit és kifizetéseit a későbbi ellenőrzés megkérdőjelezhetette. Ez történt Prinz esetében is. Néhány vitatott tételt talán érdemes megemlíteni: saját leányának kiutalt ezer pengőt, 912 pengő értékben vásárolt osztrák schillinget, 1936 szeptemberében egy külföldi tanulmányútra 1720 pengőt számolt el. A leginkább kínos az a 28 pengő volt, amit egy asztalos kapott mázolás munkák elvégzéséért, amit azonban nem az egyetem valamelyik épületén, hanem Prinz ausztriai nyaralójában (Reifnitz am Würthersee) végzett el (PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1936. november 30., 22. pont).

⁷³ PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1936. november 30., 22. pont.

⁷⁴ PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1937. május 31., 23. pont.

Mivel ez a határidőig nem történt meg, az egyetem megtette az ígért lépéseket. A minisztérium 1937. augusztus 9-én kelt leveléből azonban kiderült, hogy Prinz Gyula visszafizette a követelt összeget, és ezzel a minisztérium az ügyet lezárta.⁷⁵

Epilógus

Ha a történet békés mederben folydogált volna tovább, akkor Prinz Gyula 1952-ben, 70 éves korában vonult volna nyugalomba az Erzsébet Tudományegyetemről. De a történelem ezúttal is közbeszólt, először a második bécsi döntés formájában. Az 1940. augusztus 30-án aláírt szerződés értelmében Észak-Erdély visszatért Magyarországhoz – Kolozsvárral együtt. S mivel Magyarország második egyetemét éppen 150 évvel ezelőtt, 1872-ben Kolozsváron hozták létre, egyfajta presztízskérdésnek számított a magyar nyelvű egyetem minél gyorsabban történő újraindítása. Ez sikerült is, és az 1940/41-es tanév Kolozsváron is magyar egyetemen kezdődött.

De ennek ára volt, amelyet részben a három vidéki egyetem fizetett meg. Az 1940. évi XXVIII. törvénycikk ugyanis arról intézkedett, hogy a Ferenc József Tudományegyetemet Szegedről vissza kell helyezni Kolozsvárra, hogy ott folytassa a működését az 1940/41-es tanévtől. Ezzel párhuzamosan az 1940/41-es tanévtől kezdve a további törvényes intézkedésig szüneteltetni kellett a Debreceni Tudományegyetem matematikai és természettudományi tanszékeinek, a pécsi Erzsébet Tudományegyetem bölcsészkarának és a szegedi Horthy Miklós Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának működését.⁷⁶

Ez a törvénycikk kihúzta a széket Prinz Gyula pécsi működése alól is.⁷⁷ Mivel 1940 őszén valamennyi hazai földrajzi tanszék be volt töltve, egyetlen lehetősége Kolozsvár maradt. Itt három földrajzi tanszéket is létrehoztak, ezek közül Prinz az általános és fizikai földrajz nyilvános rendes tanára lett, valamint igazgatója a Földrajzi Intézetnek és a Csillagászati és Légkörkutató Intézetnek.⁷⁸

⁷⁵ PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1937. szeptember 29., 2. pont. Még szerencse, hogy ekkor már nem Klebelsberg volt a kultuszminiszter... Az egész ügyből azért kiderült, hogy Prinz professzor nem vetette meg a pénzt és az apróért is lehajolt. Ezzel persze nem volt egyedül az akkori tudományos életben. Az is bizonyos, hogy a sokat dolgozó és színvonalasan teljesítő egyetemi tanárok komoly jövedelemre tudtak szert tenni. A legjobban kereső tudósnak a történész Szekfű Gyulát (1883–1955) szokták tartani, akinek éves jövedelme például 1942-ben 33 ezer pengő volt. A geográfusok közül szinte biztosan Cholnoky Jenőnek ment legjobban. Akinek az éves jövedelmét konkrétan is tudjuk, az Fodor Ferenc (1887–1962). Ő ugyanis naplót vezetett és ebben minden évre vonatkozóan összegezte az éves bevételeit. 1925–1943 között a legkisebb jövedelme alig haladta meg a tízezer pengőt, a legnagyobb viszont 34 ezer pengő felett volt. Az utóbbi kapcsán Fodor megjegyezte, hogy ebben jelentős része volt néhány megjelent könyve honoráriumának (FODOR 2016). Prinz Gyula éves jövedelmei is valahol ebben a kategóriában lehettek.

⁷⁶ Mivel az egész átszervezés néhány hét alatt zajlott le, aligha volt lehetőség arra, hogy alapos vizsgálat és mérlegelés alapján válasszák ki a megszüntetendő karokat és tanszékeket. Indoklás hiányában az érintett egyetemek joggal tiltakoztak a megcsonkítás ellen, persze eredménytelenül. Érdekes azonban arra is felhívni a figyelmet, hogy ebből az „áldozathozatalból” a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem teljesen kimaradt. E döntés minden bizonnyal több volt, mint pusztán véletlen.

⁷⁷ A pécsi bölcsészkar megszüntetéséből elsősorban a szegedi egyetem profitált, mert a 11 érintett professzorból hat Szegeden folytatta munkáját, hárman – köztük Prinz Gyula – mentek Kolozsvárra, egy professzor Debrecenben talált helyet magának, egy pedig maradt Pécssett (FONT 2014. 58.).

⁷⁸ BARTOS-ELEKES 2010. 1.

Mivel Kolozsváron az oktatás 1940. október 24-én indult meg,⁷⁹ ez idő tájt már Prinz Gyulának is ott kellett lennie. Ott is volt, amit egyértelműen bizonyít, hogy a Ferenc József Tudományegyetem alakuló ülésén egyike volt a fogadalmat tevő tanároknak.⁸⁰ A Kolozsvárra kerülés egy újabb költözéssel is járt, mivel az 1940. évi XXVIII. törvénycikk azt is előírta, hogy az egyetemi tanárok kötelesek állandóan az egyetem székhelyén lakni. Azt tudjuk, hogy Prinz kolozsvári lakhelye a Király utca 21 szám alatt volt,⁸¹ de hogy ténylegesen mennyit volt itt, az már egy másik kérdés.

Prinz valószínűleg nem igazán érezte jól magát Kolozsváron, ezért amikor felcsillant a remény a fővárosba kerülésre, megpróbálta kihasználni. Ez a lehetőség a Pázmány Péter Tudományegyetemen meghirdetett Általános és Fizikai Földrajzi Tanszék egyetemi tanári állásának betöltése volt. A pályázatot 1940. november végén írták ki, a beadási határidő pedig 1941. február 28. volt. Összesen hatan pályáztak, köztük Prinz Gyula.⁸² A kar egy bizottságot küldött ki javaslatételre, ami később az első helyre egyhangúlag Bulla Bélát (1906–1962) javasolta, a második és a harmadik helyre pedig két-két pályázót. Ezek között Prinz nem szerepelt, ami azt jelenti, hogy a bizottság szerint ő volt a leggyengébb pályázó.⁸³

Így Prinz Gyula maradt Kolozsváron, de néhány év után ismét jött a történelem, ezúttal a szovjet hadsereg képében. Az 1943/44-es tanév tavaszi félévében még megtartotta az óráit, 1944 őszén is hirdetett előadásokat, de ezek megtartására már nem került sor. Prinz ismét katedra nélkül maradt, de a II. világháború úgy hozta, hogy két vidéki tudományegyetemen is megüresedett a földrajzi tanszék: a szegedi földrajzprofesszor, Kogutowicz Károly (1886–1948) a háború végén Németországba távozott és onnan többé már nem tért vissza, a debreceni Milleker Rezső pedig 1945 májusában meghalt. Ez persze nem azt jelenti, hogy Prinz maga választhatott Szeged és Debrecen között. Az utóbbi helyre aligha vágyott, amit az is jelez, hogy a földrajzi tanszék betöltésére kiírt pályázatra nem jelentkezett. Más volt a helyzet a Tisza-parti város egyetemével, ahol még pályáznia sem kellett, mert meghívták a földrajzi tanszékre.⁸⁴

⁷⁹ BARTOS-ELEKES 2010. 1.

⁸⁰ HUNG FJTE alakuló ülése, 1940. október 23.

⁸¹ BARTOS-ELEKES 2010. 2.

⁸² HUNG PPTÉ Bölcsészettudományi Kar tanácsulése, 1941. március 20. Az ülésről készült hivatalos jegyzőkönyvben Prinz „Prinz Gyula” néven szerepelt. Régi szabály, hogy hivatalos iratokban nevet téveszteni tilos, vagy legalábbis nagyfokú illetlenség. Az már csak hab a tortán, hogy a kar jegyzője ekkor az Emberföldrajzi Tanszék frissen kinevezett professzora, Mendöl Tibor (1905–1966) volt. Neki, mint geográfusnak illett volna tudni, hogy nagyhírű pályatársa hogyan is írja a nevét...

⁸³ HUNG PPTÉ Bölcsészettudományi Kar tanácsulése, 1941. április 30. Az bizonyos, hogy ez a döntés nem szállhatott volna versenybe a fair play díjért. Túlzás nélkül állítható, hogy Prinz tudományos teljesítménye nagyobb volt, mint a másik öt pályázóé együtt. A döntés időpontjában Prinz volt az egyetlen aktív földrajzos akadémikus, mivel Teleki Pál néhány héttel korábban meghalt, Cholnoky Jenő pedig már nyugállományba vonult. A tanszék igazi várományosa Prinz Gyula volt, méghozzá meghívás útján, de ezt az egyetem mellőzte (FODOR 2006. 525.). Éppen fel lehetne hozni, hogy Prinz ekkor már közel járt a 60. életéhez, Bulla pedig még csak a harmincas évei közepén járt, de nem ez lehetett a döntő. Megítélésem szerint a kar a külső pályázóval szemben a „saját nevelésű” professzorát kívánta helyzetbe hozni.

⁸⁴ HUNG Szegedi Tudományegyetem Bölcsészeti-, Nyelv- és Történettudományi Kara IV. rendkívüli ülése, 1945. június 11. A kar már korábban úgy foglalt állást, hogy a megüresedett földrajzi tanszéket meghívással kívánja betölteni, méghozzá Prinz Gyulával. Az ülésen felolvasták Prinz levelét, amelyben közölte, hogy örömmel elfogadja a meghívást. Egyébként Szegeden Prinz úgy érezhette magát, mintha Pécsett lenne, mert

Szegedi egyetemi pályafutása a kommunista hatalomátvételig a szokványos mederben folyt, az 1948/49-es tanévben bölcsészkarai dékán is volt, az 1949/50-es tanévben pedig prodeán. Az utóbbi megbízás már a kiépülő államszocializmus időszakára esett, ami nyilván nem kedvezett az akkor már idős professzornak. De a rendszer sem volt megelégedve vele, ahogyan az egy 1953. novemberi, az Oktatásügyi Minisztériumban készült jellemzéséből is kiderült.⁸⁵

Szegedi időszakára esik, hogy 1949-ben őt is megfosztották az MTA levelező tagságától. 1952-ben a földrajztudomány kandidátusává nyilvánították, 1954-ben pedig még a doktori értekezését is megvédhette. Ennek alapján 1955-ben elnyerte a földrajztudományok doktora fokozatot. 1958-ban, 76 évesen ment nyugdíjba, ezt követően még évekig nem volt egyetemi tanára a földrajznak Szegeden.

Prinz Gyula négy évtizedes egyetemi tanári pályafutásából harminc év Pécsre és Szegedre jutott. Mindkét helyen maradandó hatást gyakorolt és ezt egyik egyetem sem felejtette el: Szegeden 1970-ben az egyetem díszdoktora lett, Pécssett pedig a rangos Prinz Gyula-díj és a botanikus kertben felállított mellszobra őrzi emlékét.

Köszönetnyilvánítás: a tanulmány elkészítéséhez nyújtott technikai segítségért nagy köszönettel tartozom a Pécsi Tudományegyetem Egyetemtörténeti Gyűjteménye munkatársainak.

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

PTE EL	Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Levéltár
VIII.1.a.	Pozsonyi Magyar királyi Erzsébet Tudományegyetem Rektori Hivatalának iratai (1914–1923)
VIII.101.a.	Magyar királyi Erzsébet Tudományegyetem (Pécs) Tanácsának ülésjegyzőkönyvei (1923–1944)

Hungaricana Közgyűjteményi Portál (HUNG) egyetemi jegyzőkönyvek – https://library.hungaricana.hu/hu/collection/egyetemi_jegyzokonyvek/

Budapesti Orvostudományi Egyetem jegyzőkönyvei

A Budapesti Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Orvosi Karának ülései, 1926–1927 (HU-SEKL 1.a 53.)

a kari vezetés fele Pécsről jött át néhány éve, így Halasy-Nagy József, Koltay-Kastner Jenő (1892–1985), Klemm Antal (1883–1963) és Tóth László (1895–1958).

⁸⁵ Néhány megállapítás az anyagból: „tudományos munkássága a felszabadulás előtti időszakra esik, így azok idealista szemléletűek. A felszabadulás óta új munkája nem jelent meg, azokon lemérni fejlődését nem lehet. (...) szaktárgyait még ma is úgy adja elő, mint ezelőtt tizenöt évvel. A hallgatókkal nem foglalkozik, új káderek nem nőnek fel mellette. Intézetét nem irányítja. Munkatársainak munkáját nem ellenőrzi. Vezetésre már nem alkalmas (71 éves).” PTE Egyetemtörténeti Gyűjtemény, Prinz Gyula iratanyaga, Jellemzés dr. Princz (sic!) Gyula egyetemi tanár, a szegedi Tudományegyetem Természettudományi Kar Földrajzi Intézetének vezetőjéről, 1953. november 9. (fénymásolat).

Eötvös Loránd Tudományegyetem jegyzőkönyvei

Budapesti Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának ülései, 1940–1941 (HU-ELTEL 8.a.46.)

Szegedi egyetemi jegyzőkönyvek

Kolozsvári Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem rektori tanácsülései, 1940–1941

Kolozsvári Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem Bölcsészet-, Nyelv- és Történelemtudományi kar ülései, 1944–1945

SAJTÓFORRÁSOK

Dunántúl, 1925, 1935

Pécsi Napló, 1925, 1926, 1932, 1935

IRODALOM

- ALMANACH 2015 *Pécsi egyetemi almanach I. 1367–1950.* Szerk. LENGVÁRI István. Pécs, 2015.
- BARTOS-ELEKES 2010 BARTOS-ELEKES Zsombor: Geográfusképzés a kolozsvári egyetemen. Elhangzott előadásként *A Kolozsvári Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem (1940–1945)* című tudományos konferencián, Kolozsváron, 2010. december 3.
- DÖVÉNYI 2012 DÖVÉNYI Zoltán: Prinz Gyula, az utolsó magyar „geopolihisztor.” *Természetföldrajzi Közlemények a Pécsi Tudományegyetem Földrajzi Intézetéből* 1. (2012):1. 5–13.
- DÖVÉNYI 2018 DÖVÉNYI Zoltán: A földtudományi oktatás története a jubiláló Pécsi Tudományegyetemen. In: *Földtudományok és környezet.* Szerk. CSERNY Tibor – ALPEK B. Levente. Pécs, 2018. 143–145.
- DÖVÉNYI 2022 DÖVÉNYI Zoltán: *Egy elfelejtett magyar geográfusnő: Homér Janka.* Szentendre, 2022. Kézirat.
- FEDELES et al. 2011 FEDELES Tamás – LENGVÁRI István – POHÁNKA Éva – POLYÁK Petra: *A pécsi felsőoktatás évszázadai.* Pécs, 2011.
- FODOR 2006 FODOR Ferenc: *A magyar földrajztudomány története.* Budapest, 2006.
- FODOR 2016 *Fodor Ferenc önéletrásei.* Szerk. GYÖRI Róbert – STEVEN JOBBIT. Budapest, 2016.
- FONT 2014 FONT Márta: Egyetemi hagyományok és tanárképzés. Az intézményi keretek változása Pécsett. *Per Aspera ad Astra* 1. (2014):1. 50–68.
- GODÓ 1999 *Prinz Gyula életútja és munkássága.* Szerk. GODÓ Nándor. Pécs – Kaposvár, 1999.

- p>HAJDÚ 1980 HAJDÚ Zoltán: Prinz Gyula közigazgatásföldrajzi munkássága.
- Földrajzi Értesítő*
29. (1980):1. 1–17.
- HAJDÚ 2000 HAJDÚ Zoltán: Prinz Gyula politikai földrajzi munkássága. In: *Prinz Gyula a tudós és az ember. Emlékkonferencia Prinz Gyula földrajztudós emlékére*. Szerk. TÉSITS Róbert – TÓTH József. Pécs, 2000. 83–102.
- HAJDÚ 2003 HAJDÚ Zoltán: Wallner Ernő pécsi egyetemi kapcsolatai és dél-dunántúli kutatásai. In: *Emlékezés Wallner Ernőre*. Szerk. TATAI Zoltán. Veszprém, 2003. 59–64.
- KRAJKÓ 1984 KRAJKÓ Gyula: Prinz Gyula gazdaságföldrajzi kutatásai. *Földrajzi Közlemények* 32. (58.) (1984): 1.10–13.
- POLYÁK 2021 POLYÁK Petra: Prinz Gyula és a négy szobor. Az egyetemi emlékezetkultúra egy pécsi epizódja. In: *Az Év Levéltára 2020. A 2021. április 13-án tartott konferencia előadásai*. Szerk. LENGVÁRI István. Pécs, 2021. 67–84.
- PRINZ 1936 PRINZ Gyula: Az egyetemi város. In: *Az 1935/36. tanévre megválasztott egyetemi tanácsnak beiktatása és a tanév megnyitása, valamint a tanév bezárása alkalmából tartott ünnepi egyetemi közgyűlés az evang. hittudományi karnak Sopronban tartott tanévmegnyitó ünnepélye és dicsőült Erzsébet királyné emlékére tartott ünnepi egyetemi közgyűlés*. Pécs, 1936. 89–95. (A Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem 1935–1936. tanévi irataiból.)
- SOMOGYI 1984 SOMOGYI Sándor: Prinz Gyula, a földrajztudomány egyetemes művelője. *Földrajzi Közlemények* 32. (58.) (1984):1. 5–9.
- SZABÓ 1940 SZABÓ Pál: *A M. Kir. Erzsébet Tudományegyetem és irodalmi munkássága*. Pécs, 1940.
- SZEDERKÉNYI 1984 SZEDERKÉNYI Tibor: Prinz Gyula, a geológus. *Földrajzi Közlemények* 32. (58.) (1984):1. 14–16.
- TANREND 1937 *A pécsi M. Kir. Erzsébet Tudományegyetem tanrendje az 1937–38. tanév első felére*. Pécs, 1937.